EDIČNÍ POZNÁMKY

První díl *Povídek* Boženy Němcové v těchto jejích Spisech v Knihovně klasiků (sv. 4, 1951) obsahoval všechny povídky z prvního desítiletí jejího tvoření, z let 1846—1855. Do tohoto druhého dílu jsou zařaděny všechny její povídky pozdější; jsou to především povídky z let 1856—1858: *V zámku a v podzámčí*, *Chudí lidé*, *Dobrý člověk* a *Chyže pod horami*, dále poslední dokončená povídka *Pan učitel* z r. 1859 a zlomek nedokončené povídky *Cesta z pouti*, psané patrně na rozhraní 1859—1860.

Vydávají se zde v chronologickém sledu jejich původního uveřejnění, třebaže autorka sama ve svém dochovaném rukopisném soupise svých prací klade povídku „Chudí lidé" před novelu „V zámku a v podzámčí" — a omylem „Dobrého člověka" do Posla z r. 1857 místo z r. 1858.

Povídka *V zámku a v podzámčí* byla prvně vydána v brněnském kalendáři Matice moravské „Koleda" na r. 1857 (str. 74—108), *Chudí lidé*, „obraz ze života", v katolickém kalendáři V. Štulce „Poutník z Prahy" na r. 1857 (str. 103—127).

Tyto povídky B. Němcová dokončila již na jaře 1856; povídku první „zcela přejinačila, než ten starý rukopis byl", jak píše v dopise synu Karlovi z 20. června 1856, — ale první její verse je nám jinak neznáma; z téhož dopisu víme, že původní název obrázku „Chudí lidé" byl *Alina*, podle ústřední postavy, Jakuba Haliny. Oba kalendáře vyšly na podzim r. 1856 (srov. rovněž dopis Karlovi ze 4. listopadu 1856); příspěvek v brněnské Koledě je otištěn beze jména autorky, ač v témže svazku dvě její slovenské pohádky jsou podepsány alespoň zkratkou „B. N."

Povídka *Dobrý člověk*, vzniklá koncem r. 1857, vyšla r. 1858 v časopise „Posel z Prahy", v únorovém, březnovém a dubnovém čísle III. ročníku (č. 2, str. 77—97, č. 3, str. 177—199 a č. 4, str. 257—275), *Chyže pod horami*, „obrázek ze Slovenska", byl otištěn v známém Jarním almanachu Máj, vyšlém v květnu r. 1858 (na str. 225—284) a *Pan učitel* vyšel koncem r. 1859 ve Sborníku, kalendáři učitelském na r. 1860, na str. 26—44.

Rukopis autorčin ani u jedné z těchto povídek nemáme a z rukou jejích nevyšlo ani jiné vydání těchto povídek, třebaže o povídce „V zámku a v podzámčí" sama soudila hned při vzniku, „že také vyjde o sobě" (srov. uvedený již dopis z 20. června 1856). Proto se kritické vydání musí opírat jen o uvedené otisky v kalendářích, v lidovém časopise a v almanachu, které již svou povahou jsou nezbytně různorodé. Nesourodost jejich je zvyšována nestejnou péčí věnovanou jejich sazbě a tisku. Především po té stránce nepečlivá je sazba a tisk v obou kalendářích: pod obvyklou míru nepečlivosti hluboce

kleslo zejména vydání povídky „V zámku a v podzámčí" v brněnské Koledě, hemží se tiskovými chybami, jsou v ní vynechávána slova, zkomolená místa; tisk „Chudých lidí" v Poutníku je o něco lepší, ale i zde je značně chyb, zejména v *i/í*, dále si tiskárna patrně sama upravovala odstavce, které se svou nesouměrností a místy naprosto nemožnou rozsáhlostí liší od způsobu členění autorčina. — Mnohem lépe je sázen „Dobrý člověk" v Poslu, „Pan učitel" v kalendáři učitelském a „Chyže pod horami", pokud se týče češtiny; v slovenských slovech v „Chyži pod horami" zůstaly hojné tiskové chyby, na něž si trpce autorka stěžuje již v dopise Č. Bendlovi z 25. V. 1858.

Dost rozsáhlý zlomek nedokončené povídky *Cesta z pouti* vydal po prvé až r. 1891 J. V. Novák v posledním, 9. sv. Sebraných spisů B. Němcové (str. 152—186) podle dvou rukopisů, z nichž první „načrtán" a druhý „více rozveden", ale přetržen ještě dříve než první náčrtek (v uved. 9. sv., str. 316); rukopisný podklad tohoto vydání je bohužel dnes nezvěstný. Existují sice ještě dva fragmenty „Cesty z pouti", ale zcela krátké a oba obsahem paralelní s koncem textu uveřejněného J. V. Novákem (otiskl je věrně Zdeněk Záhoř v časopise pro moderní filologii 30, 1927, str. 33—34), ale třebaže fragment druhý je dosti blízký textu vydanému r. 1891, zřejmě žádný z nich nebyl podkladem Novákova vydání; oba obsahují jen nepatrnou část obšírného zlomku tam vydaného. Nezbývá tedy jiná možnost než přetisknout „Cestu z pouti" z Novákova vydání z r. 1891, třebaže vydavatel podle ediční techniky tehdy obvyklé zřejmě dost v textu opravoval. (Oba kratičké zlomky jsou zde přesně přetištěny v poznámkách na str. 299.)

Kritické vydání všech těchto povídek je proto velmi ztíženo; není možné vydávat je bez oprav, zejména není to prostě myslitelné u povídky „V zámku a v podzámčí". Kriticky je lze upravit jen za stálého zřetele k jazyku celého díla Boženy Němcové. — Podrobně nesnáze jejich kritického vydání a způsob jak řešit tuto úlohu vyložila jsem ve svém kritickém vydání všech těchto povídek — kromě „Pana učitele" — v Národní knihovně (sv. 22, 1950 a 2. vyd. 1952, str. 302n.). Z tohoto mého vydání v Národní knihovně vychází do všech podrobností i toto jejich vydání v Knihovně klasiků; je ovšem nově zrevidováno a provedeno v něm několik oprav, které vyplynuly jak ze srovnání s originálním textem, tak z důsledného uplatnění edičních zásad, zejména v tom, aby se neměnila interpunkce autorčina, kde toho není nezbytně třeba. O těchto nových úpravách interpunkce viz podrobně dále na str. 293. Opravena byla tato přehlédnutí: na str. 75 *jak předeno příze* oprav. na *jako* . . ., na str. 121 *zpíval jsem a každého na potkání objímal* doplněno na . . . *jsem objímal*, na str. 177 *Ale ono se to přece všecko* oprav. na *Ale ono se přece všecko*, na str. 44 ponecháno *zvrub navrub* (s *v* jak má autorka zde i jinde a jak v té době je častěji doloženo) na místě dřívější opravy *zrub na rub* a na str. 182 ponecháno rovněž ve shodě s originálem

Nebylo tam hnutí na místě opravy . . . *k hnutí*. Úpravy jiné, vesměs ještě důsledněji zachovávající psaní originálu, jsou uvedeny dále vždy na příslušném místě.

Vcelku se ovšem řídí i tento svazek edičními zásadami shrnutými v prvním svazku Spisů B. Němcové v Knihovně klasiků, v Národních báchorkách na str. 349 n., a ještě zpřesněnými ve vydání Babičky ve sv. 5, str. 255 n. Jsou společné pro Národní knihovnu i Knihovnu klasiků; ty zde neopakujeme. Také jednotlivé případy, které ve smyslu těchto zásad opravuji, uvádím zde stručněji, než jsou již uvedeny v mém vydání v Národní knihovně, str. 302—305, ale ovšem rozmnožuji je o doklady z „Pana učitele" a z „Cesty z pouti".

Ve smyslu těchto edičních zásad opravuji zřejmé tiskové chyby, dále upravuji pravopisné psaní, kde nezasahuje do hláskové podoby slov.

S tím souvisí i úprava psaní cizích slov, obecných i vlastních; upravuji jejich psaní na dnešní pravopisný usus, v slovech francouzských — pokud jde o citáty — na správný pravopis francouzský, na př. *ma chère, madame* (m. *ma chere, madam*) a pod., sjednocuji psaní jmen jako *Jacques, Katy* (ps. *Jacques* i *Jaques, Katy* i *Kati*); nechávám *angelé* (52) vedle *anjel* (127) i *andělé* (102), ale opravuji zřejmou chybu *filibusem* na *fidibusem* (60).

V cizích slovech se psaní délek neřídí výslovností, nýbrž pravopisným usem; píši tedy délky v nich podle dnešního našeho usu tam, kde odlišné psaní u Němcové neznamená jinou výslovnost, na př. otiskujeme *pan páter, hrubiánští, Marjánka, mariánský, italiánský, do Prátru, skandál* atd. (bylo vesměs psáno jen s *a*, jen *skandál* i *skandal*, 240), *baron, salon* (zčásti psáno s *ó*) a pod.; sjednocuji také psaní *Jolínek* (často psáno s *-i-*), *Lóra* (psáno i *Lora*).

Jinak se věc má s psaním délek v slovech domácích, které odráží výslovnost. Proto je ponechána odchylná kvantita v slovech jako *chvílka, Jíhlava, jíhlavský, Ján, kůře, kůří, v letě, lůza, lžíčka, níť, pomazanka, psísko, travnice, vzlýkala, v zímě*, ponecháno také celkem ojedinělé *polivka, poliček, nařikat, říkat, neříkat, vypujčit, svojí* (první p. množ. č.) a pod. i *povidám, povidali* . . . (*-i-* právě v živém dialogu podruhyň v povídce „V zámku a v podzámčí"), ponecháno kolísání v tvarech slova *dvéře* (*dveří* i *dvéří, dveřmi* i *dvéřmi* . . .), *páždí* i *paždí* (143). Nově v tomto vydání ponechávám *do domů* (66) a *z domů* (183) s významem ‚do domova', ‚z domova' podle lid. usu (ale na str. 257 je *z domu*) a *chleb* (87). — Ponechávám také dobovou kvantitu spisovného jazyka tam, kde byla spojena s výslovností, i když není důsledná, na př. délku v slovech jako *líbost, líbý, náděje, nerád, oblíčej, proníkající, radší, raději, postíhnout, stíhl, zdvíhl, shromážďovat, zřízovat, zvýšovat, vyřízovala* a pod. krátkost v slovech jako *jmeno, navštivit, rynský*, i vůbec značně rozšířené kolísání v slovech jako *schvalně, všiml, oblekl, pohledl, mohutný* — *schválně, všíml, oblékl, pohlédl, mohútný* a *výjimka, výmínka* i *vý-*

minka. Jde v takovýchto případech lidové a dobové kvantity vesměs o případy často se v díle Němcové opakující.

Upravuji však psaní délek tam, kde jde o doznívající pravopisnou tradici, která se od dob obrozenských rozcházela s výslovností; jsou to krátké infinitivy jako *zabit*, *pomstit* atd. (proto také *rost* opraveno na *růst*, 108), podstatná jména slovesná jako *kázaní* (98 a j.), *doufaní* (201), předložky *podlé*, *vedlé*, adv. *prvé*, *nejprvé* a případy ojedinělé, jako *k ustům* (140), *mímo* (98), *ráději* (20), *dálší* (74), *třida* (122). Upravuji délku tam, kde se autorka zřejmě nutila do zdánlivé správnosti, jako *na bílé dni* (18 a j.), obdobně ojedinělé *po úškách* (68) opravuji na *ouškách*; také časté psaní *panín* v povídce „V zámku a v podzámčí", kde jde spíše rovněž o zdánlivou správnost a nikoli o podobu nářeční, opravuji na *panin* a pod.

Konečně opravuji také psaní dlouhé nebo krátké samohlásky tam, kde jde o případy ve výslovnosti lidové a dobové spisovné sice možné, ale u Němcové zcela neobvyklé; v ojedinělých takových dokladech nepečlivě sázených povídek je možno vidět jen tiskové chyby. Náleží sem ojedinělé *-í* v 1. pádě množ. čísla (*podruzí* 15, *hoší* 88, *muží* 92, *dětí* 94), dále odchylky v kvantitě, zpravidla jen jednou doložené, jako *Hajkové* (27), *líchotíce* (42), *užítku* (53), *čístota*, *čísto* (85, 96), *určítý* (87), *bíč* (91, 97), *v nedělí* (24, 252 a j.), *poctívost* (108), *přípomněla* (118), *líst* (143), *otčim* (196), *vytahl* (26), *blahové* (54), *mydla* (56), *par zlatých grošů*, *set* (13, 58), *zdravo*, *zdrav* (76, 77), *miče* (82), *stupinky* (83), *čeledinové* (93), *lek* (118), *kolisal se* (137), *mučirny* (244), *pišíce* (249), *nahorů* (245), *spolů* (250, 251), *zvlaště* (256), *přijdouc domu* (258) a j.

Sjednotila jsem také psaní slov *tatínek*, *Vavřínek* na psaní jen s *í* (a podle toho bylo třeba upravit i *strejčínku*, str. 54), protože zde jde jen o nerealisování možné délky — pokud nejde prostě o nedbalou sazbu — a takovéto rozdíly nelze v pravopise zachycovat. Z obdobných důvodů také normalisováno psaní *-i* a *-í* v koncovkách, zvláště u zájmen (*jí*, *ji* . . .), protože zde se potenciální délka a výslovnost neshoduje s psaním.

Kde jde v odchylném psaní u Němcové o rozdíly hlásek, necháváme ovšem vždy formu lidovou, jako *císarský*, *hospodárství*, *vídenský* a pod., *študent* a pod., *hospodiňka*, *břečela*, *řežný*, *tříšky*, *vzpali se*, *žížeň*, *dědič*, nářeční *sotvy*, zájmeno *ní*, *ním* . . . (bez předložky) a snad jen dobové *štochati se*, *sprostáctví*, *zúčastnovaly* (248); nově v tomto vydání ponechávám: *se žbánkem* (64, *s žb.* 172, *se žb.* 255) a uvedené již *zvrub navrub* (44). — Podle výslovnosti nechávám *odpověd*, dále *výpověd* (22), *smrť* (259), ač jinak u tohoto typu upravuji podle normy (*vlast* m. *vlasť* a pod.). — Opravujeme však psaní předpon *s-*, *z-*, *vz-* podle dnešního pravopisu, kde nesouvisí s výslovností, jako *zchudnout* a pod., a jen zcela ojediněle také *sválená* (peřina) na *zválená* (196) pro rozdíl významový; jednotně také píšeme *jsem*, *jste* . . .,

prázdný. — Sjednotila jsem také podobu vlastních jmen, kde texty kolísají, zejm. *Martoň*, *Martonek*, *Martoňovic* (ps. také s *-n-*) a *Lapan* (ps. také *Lapán*) v Chudých lidech. — Ojediněle psané *ú* místo *ou* upravuji na *ou*, protože Němcová leckdy tak psala *ou*, na př. *v soumraku* m. *v súmraku* (201).

S velkou opatrností je upravována interpunkce; Němcová je v ní značně důsledná tam, kde do ní nezasahoval rušivě tisk nebo redaktor. Rušíme nebo doplňujeme její rozdělovací znaménka jen tam, kde je to s hlediska dnešní normy nezbytné. Všude tam, kde kolísání je možné, nechávám interpunkci autorčinu, zejména tam, kde odpovídá skutečnému členění v mluvené řeči. Jde za prvé o typ: *Ach dítě moje!* (24), *Inu ženy* (18), *Jdi mrcho* (42), *Ano přijdu* (100) — a zde nově v tomto vydání nechávám: *No teď jsme tomu trefili na zub!* (29), *ach toho od pána nikdo nedostane* (51). Za druhé o typ: *nechalo . . . dělat co chtěly* (10), *víte že nám radila* (24), *Dobře že o tom neví* (89) — a zde nově nechávám podle autorky bez čárky: *víte že vám jednou řekl* (28), *Já dělám co mohu* (35), *neví jak se chovat* (57), *Viď že mi to uděláš* (63), *to víš že v tu hodinu . . .* (67), *a běda že nepřišly* (76). Dále ponechávám nově bez čárky: *chtěl ho ještě potěšit než odběhne* (28), spojení se spojkou *ani*: *ani ranní ani večerní pobožnost* (32), *ani jeho ani psíka* (53), a *zarazil se vida ji bledou* (67), dále ponechávám čárku: *císařovny*, *Alžběta — Kateřina* (51). — Zato na rozdíl od originálu vynechávám čárku: *Po obědě doufám že budeš zase při dobré chuti* (52) a doplňuji: *jsou někdy zlí a neposlechnou, jen mne* (148). — Rovněž nově upravuji podle originálu pomlčku: *žebroty — a co nejhlavnější* (38), *líce si natřela —* (55), . . . se *zaklepalo —, ale to* (56) a . . . *povídám.* — (89). — Dále podle originálu vracím dvojtečku: *pravila jí: že to dělá proto* (50) a vykřičník: *jindy!* (51) a *jasný hlas! Slýchávám* (orig. slýchávám, 103).

Upravuji však neurčité stopy archaického užívání dvojtečky a středníku (vnášeného zdá se tiskárnou nebo redaktorem, zejména v Štulcově Poutníku z Prahy) a jednotně označuji přímou řeč. Nezachovala také edice označení *?!* u stereotypních řečnických otázek paní Hlouškové v Chudých lidech (na př. „*I ukážu, ukážu — proč bych neukázala?!*", str. 83), protože toto označení je naprosto nedůsledné.

Rozepsala jsem v Panu učiteli zkratky: *p.* (pana profesora 243, pan učitel 248, s panem učitelem 252, pan katecheta a pan učitel 257), *t.* (v pondělí totiž 247), *zl.* (zlatých 252) a číslice (desátá a čtvrtá hodina 243, dvě, tři, nejvýš pět slok 251, k dvanáctému roku 257).

Odstavce jsem upravila v povídce „Chudí lidé", kde to bylo nezbytné, a to začala jsem novým odstavcem na stránce:

81: (*Minulo tenkráte . . .*),

82: (*Naproti faře . . .*),

93: („*Poslouchejte, maminko,* . . . a *Vážné a těžké to byly kusy . . .*),

96: *(Jednou když jsem . . .)*,
106: *(„To víte, milá paní . . .)*,
111: *(Pak odejel zase . . .)*,
112: *(Vidíte, paní, . . .)*,
126: *(Tu najednou přišel . . .)*.

Zrušila jsem odstavce na str. 96 *(„I tak si dělej, co chceš . . .)* a 99 *(„I já také nedám . . .* a *„Za nevděčníky . . .)*, které jsou v originále, a dále odstavce na str. 117 *(Ale Jakub . . .)* a 128 *(Pochopovala jsem . . .)*, které jsou ve vydání Národní knihovny, ale ne v originále.

Dále jsem začala novým odstavcem v „Panu učiteli" na stránce:
244: *(Paní kmotra . . .)*,
247: *(Nedaleko dveří . . .)*.

Neopravuji ovšem nic po stránce tvarové (kromě *-í*, *-i* v koncovkách), v pořádku slov a v lexiku; nechána tedy koncovka v 3. pl. *-í* a *-ejí*, tvary jako *tyjou* a pod., *pracem*, *o žněch*, imper. *pomyslite*, vesměs tvary u Němcové častější, *stůnu* (68), *dlanou* (‚dlaní', 120) a podobně. Ponechán je ovšem i starší typ podst. jmen, jako *štací*, *pensí*, *licitací* a pod. Rovněž je ponechána shoda u podst. jmen stř. rodu podle usu lidového, jako *okna se osvítily*; neopravuji ani tvary „spisovné" vzniklé z této shody lidové, jako *černé pichlavé její očka* (56) — ve smyslu takovýchto míst upravuji však na str. 42: *slov, které . . . neplynula* na *neplynuly*. Ponechávám však také *ti bláhové lidičky* (54). Výjimku činí jedině tři typy, kde autorka ve snaze o spisovnost dopouští se násilné hyperkorektnosti, a to v některých tvarech instr. množ. čísla, jako *očmi*, v užívání tvaru *mne* v dativě, instrumentálu bez předložky *s*, *se*, a konečně v některých tvarových nepřesnostech v přechodnících. Jde o tyto případy, které opravuji:

a) Instr., převahou duálové: *čtyrma očima* (m. *čtyrmi očmi*, 51), *svýma veselýma očkama* (m. *svými veselými očkami*, 191), *krajkami* (m. *krajky*, 223), nechávám ovšem instrumentály jako *hrnkami*, *schodami*, *chvílema* a pod.

b) Hyperkorektní dativ *mne*: *Jednou mně koupil* (23), *kvůli mně* (51), *jestli se mně nebude tetička líbit* (72) a j.

c) Vazby s předložkou *s*, *se*, neprávem vypuštěnou: *nechalo s sebou dělat* (10); *recept s sebou* (11); *s česáním a s prodáváním práci neměl* (30); *S těmi slovy Jacques Sáru . . . odstrknuv* (62); *se zrakem jiskřícím . . . řekla*; *řka se špatně tajeným úsměškem*; *přiberouc s sebou* (65); *se stejnou vroucností k sobě přivinuly* (72); *jeti s sebou* (74); *stál doktor s čelem zasmušilým* (76); *sloužil mladému . . . s touž poctivostí a věrností* (108), *S těmi slovy odešla tetka* (143); *drobty hodila stará matka do ohně se slovy* (219); *mám s sebou* (246); *S jakou radostí, s jakým smíchem si to každé to pouzdrátko . . . psalo* (249); *Se zvlhlým okem potřepavši děvčeti ruku, obrátila se* (271); — ale ponechávám: *byl také se skládáním šatů zaměstnán* (65).

d) Tvar přechodníku: (kněžna) *dostavši* (m. *dostavše*, 11), (Dorota) *odhodivši* (m. *odhodivše*, 22), (matka) *uviděvši* (m. *uvidivše*, 26), Klárka *jsouc* (m. *jsa*, 66), (Marjánka) usmála se *řkouc* (m. *řka*, 71), *vzav* (m. *vezmuv*, 76), řekla paní, *ukazujíc* (m. *ukazuje*, 84), usmál se Hájek, *nevytýkaje* (m. *nevytýkajíc*, 188), pan učitel *ukazuje* (m. *ukazujíc*, 246) a j.; oko . . . na něho *obrátivši*, zvolala (m. *obrátivší*, 268), ona, *přežehnavši* se křížem, jde s námi (m. *přežehnavší*, 130), odpověděla Verunka, *obrátivši* se k ní . . . (m. *obrátivší*, 273), a *vidouc* před sebou . . ., vyklouzlo jí z úst (m. *vidoucí*, 278), — ale nechávám: *vidouc dítě tak zcela změněné, projelo bolestné tušení její duši* (26); *vida, že si chranitelka hledí svého, bylo mu v pokoji úzko* (42); *Odkládaje péro, padlo jeho oko na podobiznu paní* (64); *ale tu přistoupna k stolu, mimovolně mu vyklouzlo z úst* (193); *Ačkoli jsme každý den . . ., přecházeje od jednoho předmětu k druhému, jako na zotavení, písně zpívaly* (251).

Upravuji také kolísání mezi *-li* a *-ly* v minulém čase podle náležité shody (anebo smyslu, jako nově zde opravené: *dost jsme tam zkusili bídy*, 166) a ojediněle upravuji shodu i jinde, jako *jsou tam uvázáni* (orig. *-ny*) *velicí psové* (25).

Textové úpravy jiné byly provedeny na těchto stránkách:

V ZÁMKU A V PODZÁMČÍ

12: ačkoliv *si* ji i Joliho dost předcházeli — m. *se* . . . předcházeli;
13: když se ho (Boha) *nespustí* — m. . . . *neopustí*;
15: bylo by největší urážkou pro ně bývalo — m. byla by . . . bývala;
16: kteří *u nich* noc přespali — m. kteří *v nich* . . .;
18: *třeba bychom* — m. *třebachom*;
19: ona jí *vzkázala*, že ji . . . vyžene . . . — m. *vykázala*;
36: chtěla (se) s nimi *svézt* — m. *svést*;
37: *za něj* (život) . . . ručit může — m. *za ně* . . .;
39: nic mu nechybělo — jen matka — m. . . . nechybělo jen matka;
42: za čtvrt hodiny *vytrhl* je z rozkošného láskání křik a hluk — dodávám chybějící sloveso (*vytrhl*) ve shodě s Mil. Novotným;
53: ani když mouku rozdával, *nenechal* se ošidit . . . — m. *nechal*;
55: z *mnoha* voňavých mýdel — m. z *mnoho* . . .;
58: „Nechci se přít, že by to nemohlo být, jak vy myslíte, ale myslím, že to bude spíše takové, jak povídám já.“ „Nepozoroval jste žádnou podobnost mezi nimi?“ — „Nechci . . . povídám já“ má své uvozovky u Němcové, u otázky „Nepozoroval jste . . .?“ uvozovky doplňuji; pokládám první řeč za poznámku Jacquesovu a otázku za reakci Sářinu. Většina vydání (Gebauerová, Hikl, Mil. Novotný) připojila vše jen jako pokračování předchozího výkladu Sářina, ale tím porušuje živost dialogu.

60: V Meranu jsme *ho* trefili, a byl všecek zoufalý — m. jsme *to* trefili;
61: stydlivě *sklopíc oči* řekla — m. stydlivě *sklopíc* řekla;
62: *zaměstnáni* sami sebou — m. *zaměstnání*;
64: Mimo to byl*a* při tom poukázka — m. . . . byl*o*;
65: *osiřel* — m. *osiřil*;
67: záclonu, *jež* byla místo dvéří — m. *jenž*;
69: pozorujíc, povídala — m. pozorujíc *i* povídala;
obě *ženské* — m. *žensky*;
k nadlesnému — m. *k nadlesnýmu*;
72: chlapec *sepna* ruce . . . — m. *sejma*;
jako bývalo, tak zdálo se mu, že je, matka že u něho stojí — m. . . . je matka, že . . .;
77: Sp. Odpusťte . . . — m. Odpusťte (označena osoba mluvící „Sp." — totiž Spisovatel — podle úpravy celého dialogu);

CHUDÍ LIDÉ

85: Dělám *kracky* — m. *kročky* (srov. v „Karle": Báby dělaly kracky z kúdele na plátno dvanáctikopové);
97: *moji* domácí — m. *moje* domácí;
106: A tak se ty dvě duše, které měly zcela jiné náhledy . . ., přece *sešly*; *pověděli si*, že se mají rádi, poplakali si — m. . . . *sešly*, *pověděly si* . . . rádi . . . poplakali si;
slovu svému — m. *slovu svém*;
110: Ano, abych *nesešel* z cesty . . . — m. *nesešla* (vypravuje kupec);
111: co ten pohřeb stál, neboť . . . — m. . . . stál. Neboť . . .;
119: *Kortrej* — m. *Kostrej* (jde o belgické město Courtrai, holandsky Kortrijk);
125: *Děd* Mariettin . . . — m. *Otec* (podle smyslu);

DOBRÝ ČLOVĚK

143: my *staré* zůstaly jsme věrny svému kroji — m. my *staří* zůstaly jsme věrny;
159: Zář ohně . . . padal*a* — m. padal*o*;
166: co *jsem* odtamtud odešla — m. co *jste* (podle smyslu);
přetrhla jí řeč paní Kateřina, *a by* nemohla Anča v řeči své déle pokračovati, začala sama — m. . . ., *aby* nemohla . . .;
180: nemělo pojmu *o záští*, která hubí národy — m. *o záští*;
182: mistr *Krček* — m. *Křeček* — opraveno podle str. 168, kde jméno *Krček* je podepřeno i poněmčenou formou *Keršek*;

196: k řemeslu, které se ti nelíbilo, byť i *živné* bylo — m. *živé*;
200: koňstvo . . . *jež* by ho bylo málem se světa sprovodilo — m. *jenž*;

PAN UČITEL

251: Větší *chlapce* učil pan učitel — m. . . . *chlapci* . . .

Vše, co jsem dosud řekla o úpravě textu, týká se i CHYŽE POD HORAMI. Zvláštní místo však v ní mají slovenské prvky. Jejich ráz rozbírám a vykládám způsob, jak řešit jejich úpravu podrobně ve své edici v Národní knihovně (str. 308). Podle tohoto výkladu postupuji i zde.

Jen v přímých citátech (písních, pořekadlech a pod.) jsem odstranila ze slovenského textu vše, co se příčí slovenštině (na př. pozn. na str. 215 „Ažda ma *dakdo* s prázným prešiel, že sa mi *zlé* vodí" opravuji na Ažda ma *dakto* s práznym . . . *zle* . . .), ani zde však úprava nepřekročuje nejnezbytnější míru (nechávám tam na př. *ažda, s práznym* . . . a neopravuji na *azda, prázdnym*). Píši ve shodě se slovenským pravopisem i s Němcovou *de, te, ne* (vyslov. *dě, tě, ně*). — Provedené opravy uvádím teprve dále ve Vysvětlivkách (v. zejm. u písní ke str. 233 a násl.).

Neupravuji však vůbec slovenskou podobu ani u slov. termínů užitých v českém textu (zde je to samozřejmé, neboť jde o slova přejatá), ani v přímých řečech. Co zde jde přes míru prvků lexikálních, je jen náznakové; hláskoslovně jde zpravidla o *ú* (*jsú* 208, 211, *za živú hlavu* 212, *věčnú slávu* 213, *súsedé* 214 a pod.) a jen ojediněle o znaky jiné (*po hore* 209, *kosodrevina* 220, *tri sta* 228 a pod., *u Medvedů* 207, *medvedí* 213, *pekného* 218 a pod., *daj* Bůh 282, *čože* 223, *přes ňu* 220), tvaroslovně jen o jednotlivé případy, jako na př. *tej* (častěji), *som* se až roztěžkal (237). — Přitom dochází i ke kontaminaci mezi tvarem slovenským a českou podobou a čteme na př. na str. 207 *búřka*, 237 když mám umřít, *umřem*. — Upravuji zde jen jevy pravopisné, jako *hiba* (m. *hyba*, . . .), *hydina* (m. *hidina*, 219), *striga* (m. *stryga*, 232, 235), *okyd* (m. *okyt*, 226, srov. *od okyďu* nebo *okyda*), odstraňuji některé neodůvodněné kolísání, jako mylnou délku v prvním dokladu slova *čípky* (213), ojedinělé *strýně* (211), ač jinak je důsledně *čipky* (220, 224), *stryně* (216 a m. j.), dvojí psaní *-ja, -je-* (podle normy štúrovské: *hrjatého, hrjato*, 217 n., *vjeděk*, 214) a *-ia-, -ie-* (podle normy hattalovské: *haviarky* 220, *ošial* 223 atd.) jednotně na *-ia- -ie-*. — Nechávám však krátké *buzalky* (207), *v nesnadce* (208), *dohan* (216 a j.), tvrdé *Dumbier* (207 a j.), *bystu* (212 a j.), dále *Filekovo* (212), *nach* (221), *kukol* (222), ba i *vieděk* (214), *čter* (225), kde bychom čekali *búzalky, v nesnádke dohán, Ďumbier, bysťu, Fiľakovo, nech, kúkoľ, vidiek* a tak dále. — Němcová neoznačuje *ä*, měkké *ľ*, dlouhé *ŕ* a píše — ve smyslu staršího pravopisu — na př. *nevadza* 222, *lubovník* 224, *ulubily* 236, *zvrtali* 234; ponechávám toto psaní. Dále, protože autorka píše

převahou *jsú, jste* a řidčeji *sú, ste*, píšeme v textu důsledně *jsú, jste* . . . podle pravopisu českého.

Jen v přímých řečech, které mají znaky slovenské, nechávám *radosť, žalosť* (215, 231 a j.) a pod.; jinde v textu českém opravuji *živnost* (209, m. *živnosť*) a pod.

Vzhledem k dialektu s tvrdou výslovností (viz výše) nechávám tvrdé *-t* v infinitivech jako *žiadat, robit* (230, 231) atd., rovněž *okyd* (psáno *okyt*), *paprut* (226, 228).

Jinak textové úpravy v CHYŽI POD HORAMI jsou předně ty, které vytkla sama autorka v dopisu Bendlovi z 25. V. 1858 (viz výše), a to na str.:

212: *bystu* — m. *byštu* (srov. správné *bystu*, 217);
214: *na votochu* — m. *o votochu*;
220: *hola Baba* — m. *Holá Baba*;
222: *parta, partička* — m. *porta, portička*;
227: zámky a *kroje* — m. zámky a *kraje*;
238: *čelo* — m. *tělo*;

dále ještě tyto — kromě výše již uvedených:

214: *s mackem* — m. *s myckem*;
s gajdami — m. *s gojdami*;
218: *pěkného čos* — m. . . . *coš* (*coš* opravit na což brání význam, ale srov. pak *čože* 223);
220: přes *ňu* — m. přes *ňú*;
222: *pásovanou* fěrtušku — m. *pašovanou* (srov. Němc., Slov. 288);
223: *oblekla kabaničku* — dodáno: *oblekla*;
232: brali se *na Brezovú* — m. . . . *na Brezovu* (srov. přišla . . . na Brezovú).

CESTA Z POUTI nevyšla za života autorčina a byla vydána teprve J. V. Novákem r. 1891 z rukopisu nám dnes neznámého tehdejší technikou ediční, která zřejmě jazyk upravovala. Protože však dva malé zlomky, otištěné přesně podle rukopisu (viz výše str. 290), které dole přetiskujeme, jsou příliš krátké a jsou jen variantami konce zlomku otištěného r. 1891, nezbylo nic jiného než vzíti za základ vydání Novákovo.

Opravuji v něm jen jevy pravopisné, jako již v nadpise *Cesta s pouti* na *Cesta z pouti, jen že* (str. 268) na *jenže* a pod., *stkvostného* (str. 274) na *skvostného*. Dále normu z doby edice jako *živnosť, radosť* a pod. opravuji na *živnost, radost*, ale ponechávám *smrť* (265), *pelesť* (279), kde jde o skutečnou výslovnost. Opravy *obrátivší se* a *vidoucí* na *obrátivši se* a *vidouc* jsou již uvedeny výše na str. 295. Také interpunkci upravuji na místech zřejmých podle zásad výše již uvedených (na str. 293), zejména u typu *No tedy mluvte, No dej vám Panbůh štěstí* a pod.

Jinak textové úpravy jsou tyto:

274: „Uhodla jste . . . něco jiného povím, až bude na to čas. No tedy mluvte vy zase." — m. . . . na to čas." a nový odstavec „No tedy . . . zase." (protože zřejmě obojí mluví Tonička k Verunce, přerušujíc její vypravování);

já *ve všední*, jak vidíte, kanafasové sukně . . . — nedoplňuji za *všední* slovo *dny*, jako činí M. Novotný.

Dva malé zlomky Cesty z pouti přesně přetištěné z vydání Záhořova v Časopisu pro mod. filologii 13, 1927, str. 33—34 (v závorkách jsou místa autorkou přeškrtnutá):

I.

[Str. 1] lati; ale ten neohlédna se více (po) na něho, vytáhl z kabátu klíč (tiše) z lehka odemknul zadní vrátka, tiše vešel do síně a zamkna za sebou, kráčel po prstech k postranním dveřím sednice, jež zpolehounka otvíral. Noční host ten byl Václav, domácí synek. Řízení, k vůli němuž měl v Praze zůstati, odložilo se. — Ač bylo již pozdě, když (se) mu to pán řekl(o), přece vybral se na cestu k domovu — Maje klíček od zadních vrátek vždy při sobě, nedbal že v noci domů přijde. — Výborný chodák nedbal na kus cesty; (an) a bylo mu jíti v noci jako ve dne. — V Zbraslavi stavil se u Fraňka domýšleje se, že půjde s ním, ale Franěk nemohl odejíti až ráno; i nabídl Václavu, aby u něho zůstal přes noc, ale Václav se děkoval: Měsíček svítí jako rybí oko a když jsem se již (takto) rozehnal (dojdu) doženu se až domů a časně ráno to ohlásím Toničce" pravil, a vesele kráčel nocí dále, až přišel domů a do sednice kde spával. Myslel si vida hustou záclonou zatažené okno (myslil si), toť je (něco nového) tu jako v limbu" . . . ale znám s místností postavil do koutka ke kamnům hůl a klobouk pověsil na hřeb a právě začal (si) svlékati (letní) letní kabát, an (sly) tu zaslechne lehký povzdech, jako dítěte, když si ve spánku hoví. — „Co(ž) to? (pak tu někdo spí) myslí si naslouchaje a (odloživ) drže kabát v ruce (kulatý klobouk na stůl) tiše postoupil o krok blíže k svému loži naslouchaje, (zdali) či uslyší dýchá(t)ní, či se jen klamal. Neklamal se, slyšel lehounké pravidelné dýchání. — „Kdo pak to asi spí na mém loži, (šeptal sám) myslil si — Frantík to není, ten chrápe jako když hrnce vozí; tetka Hořovská také nedýchá jako ptáče — snad je to sestra — (*po straně na téže stránce:*) zarazí se — jde pro světlo — vidí mošinku. Krásně leží — bdím — sním — strnulý, na mém loži — ale jakoby ho boží prst zasáhl tak bez hnutí (z) státi zůstal — očí s lože neodvraceje

[Str. 2] slova, chvílemi udušeným hlasem pronešená. — ne aby spal, ale aby jasněji viděl před sebou (viděl tu)obraz té, která ho o spaní připravila. („Odkud asi přišlo) Kdo je asi to krásné stvoření (? — Ty vlasy její a ty ústa do mého lože) a jak přišlo do mého lože?" myslil si, a (přemítaje na

mysli) připomínaje si všechny ženské tvářnosti (které kdy viděl, ale) celého okolí.

„Jak krásná je" — šeptaly jeho rtové jak utěšená je šeptaly jeho rtové — a ty krásné vlasy a ústa — o kéž bych je mohl zulíbat! — s onou horoucností — vzdychl si jinoch.

II.

[Str. 1] volati, ale ten neohlédna se více po něm, vytáhl z kabátu klíč, zlehka odemknul vrátka, tiše vešel do vnitř a zamknuv za sebou, kráčel po prstech k postranním dveřím. — Zpolehounka otevřel a vešel do sednice, kde Verunka spala. Noční ten host byl Václav, domácí synek. Odložilo se řízení k vůli němuž v Praze zůstati měl a tedy (s)měl dovoleno domů odejíti, čehož také i hned použil, nedbaje na pozdní dobu — Bylo mu přijíti domů ve dne jako v noci, věděl že je vždy vítán, sedničku že má vždy přichystanou a klíček od zadních vrátek míval vždy při sobě, aby (nepotřeboval) nemusel časně ráno, když se sluncem z domů vycházel, nikoho buditi. — Šel tedy. — V Zbraslaví stavil se u Fraňka, domnívaje se, že půjde s ním; ale Franěk nemoha odejíti, (nutil) nabídl Václavu, aby zůstal u něho přes noc a ráno že půjdou spolu — „To víš bratře, jak se matka ten sobotní večer už na mně těšívá, nechci tedy aby i nedělní ráno zkažené měla a když jsem se už tak rozehnal, doženu se až domů, noc je krásná!" odpověděl Václav. —

„No tedy jdi a pozdravuj zatím rodiče i Toničku" —

„Zdrávi vzkazovali — dobrou noc — na shledanou!" pozdravil Václav nastávajícího švakra a posmekna kulatý klobuk ubíral se cestou dále.

Zdeňka Havránková